

Kloosterkerk

26 juni 2022 – Cantate 'Christ unser Herr zum Jordan kam' (BWV 7)
Exodus 33,12-23 en Lukas 1,57-80

ds. Rienk Lanooy

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://youtu.be/AaWqzv-GCbM>

Gebed om ontferming

Nu we hier samenzijn
in het weelderige zomerlicht
van dit huis
kan het zomaar gebeuren
dat we iets gewaar worden
wat ons te boven gaat
wat eeuwigheidswaarde
heeft
en niet uit te leggen is
en daarom
zingen we er van
maken muziek
lezen oude verhalen
zoeken naar woorden
die er aan raken
en zijn stil –
en dan kan het zijn
dat U voorbijgaat
en een spoor
van geluk / liefde / vertrouwen
achterlaat
die ons optillen
al is het maar voor even:
moment van genade
daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Nu we hier samenzijn
beseffen we
hoe goed het is
en doet
om bij elkaar te komen
onder één dak
elkaar te spreken
gezien te worden
te lachen
samen stil te zijn
op hoeveel momenten
lukt dat niet
dan is er spanning
ongemak
jaloezie
en al die dingen
die ons menselijk tekort
blootleggen
maar soms
lukt het ons
daar doorheen te breken
een eerste stap
te zetten:
moment van genade
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Nu we hier samenzijn
zijn we dankbaar
dat dat kan
in vrede
in vrijheid
in vertrouwen
maar we weten ook
dat dat niet vanzelfsprekend is
en dat we zelf
telkens weer opnieuw
zullen moeten
leren spreken van
wat van waarde is
en hoe weerloos dat is
in het tumult
van deze tijd –
dat U daarin
onze gids bent
en wij U
als U voorbijgaat
zullen volgen
om te beginnen
dit uur:
moment van genade
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Preek

Ik vermoed dat niet iedereen afgelopen vrijdag het feest van Sint Jan heeft gevierd, ook al zijn er vast meer mensen die erbij stil hebben gestaan, dan ik eerder vermoedde. In Bachs tijd was dat anders: op de 24e juni waren er diensten waarin de geboorte van Johannes centraal stond. We hebben het dan over Johannes de Doper, de voorloper van Jezus. In die diensten werd het evangelie volgens Lukas gelezen, het enige dat dat geboorteverhaal vertelt. Je zou zijn verhaal een soort spiegelverhaal van het geboorteverhaal van Jezus kunnen noemen. Beiden kennen een bijzondere aankondiging, in beide verhalen zijn de moeders belangrijker dan de vaders, en in beide verhalen wordt de naam van de boreling al ruim vóór de geboorte onthuld. En die namen komen niet uit de lucht vallen, of misschien toch ook weer wel. Wat beide keren is het een engel die vertelt hoe het kind moet gaan heten.

Lukas vertelt dat er op de achtste dag van Johannes' prille leven, de dag van zijn besnijdenis, beroering is over zijn naam. Zo gaat dat soms: er zijn meer mensen met wier naam iets aan de

hand is. Ze hadden eigenlijk zus of zo moeten heten, er was iemand blij dat hij vernoemd was of juist verdrietig dat dat niet gebeurd was. Veel namen hebben een verhaal. Zo ook die van Johannes. De omstanders hebben het immers al over de kleine Zacharias, want hij zal toch wel naar zijn vader gaan heten. Maar de naam van het kind komt deze keer niet van een voorouder, maar van boven. Hij moet Johannes heten (Lukas 1,13).

De commotie om die naam is er niet voor niets. Lukas gebruikt die als een manier om de nadruk op die naam te vestigen. Alsof hij zeggen wil: Let op, deze man heet Johannes en die naam wil iets vertellen, namelijk: de Eeuwige is genadig.

Dat is natuurlijk een prachtige naam. Hij gaat terug op dat aloude Testament, ook op dat verhaal waarin Mozes de Eeuwige ontmoet. Mozes is met het volk onderweg, tussen Angstland Egypte en Beloofd Land Kanaän. En al gaande heeft de Eeuwige meer dan eens genoeg van zijn volk. 'Ik doe niet meer mee', laat hij Mozes weten. Met dit stelletje ongeregeld wil ik niet verder. En niet voor de eerste keer vraagt Mozes de Eeuwige om zijn mening te herzien. 'Alleen als u met ons meegaat, kan het wat worden'. Mozes vraagt de Eeuwige a.h.w. om genade. En de Eeuwige betoont die en dat is niet toevallig want kort daarna vertelt hij waar hij voor staat: *ik schenk genade aan wie ik genade wil schenken en ik ben barmhartig voor wie ik barmhartig wil zijn*. En veel bijbelverhalen later is er dan een engel die zegt over een jongetje dat nog geboren moet worden: vernoem hem maar naar deze woorden van de Eeuwige, want het kan niet vaak genoeg gezegd worden: dat God genadig is! Wie weet worden de mensen daar ook wel iets genadiger van. Dat kan in deze wereld geen kwaad.

Soms denk ik, gemeente, dat de wereld genadelozer is dan ooit. Heeft het met het verlies aan Godsbesef en transcendentie te maken? Kijk, mensen hebben altijd over elkaar geoordeeld, maar lange tijd gebeurde dat in het besef dat ons oordeel niet het laatste oordeel was. Dat was aan de Eeuwige toebedeeld. Onze oordelen waren hoogstens voor-oordelen. Tijdelijk, veranderlijk, relatief. Maar sinds het verlies van dat Godsbesef is er geen laatste oordeel meer, zij wij zelf de rechters geworden die het laatste oordeel over de ander uitspreken. En misschien nog wel zwaarder: spreken wij het laatste oordeel uit over onszelf, zonder enige ruimte voor genade, want van wie zou die moeten komen?

Wij leven in een genadeloze tijd: die van een genadeloze klik die maar één recht kent, dat van de sterkste, en het buurland terugbombardeert naar de Middeleeuwen – en ik besef dat ik de Middeleeuwen daarmee ernstig te kort doe. We leven in een genadeloze tijd: die van de genadeloze terrorist die niet kan wachten op het laatste oordeel van zijn god, maar het zelf uitvoert en lukraak mensen doodt, in een homobar. We leven in een genadeloze tijd: die van het gekrakeel op de Social Media waar heus wel mooie dingen gebeuren, maar soms ook een totaal gebrek aan empathie heerst. Het is immers dé plek waar je je oordeel niet opschort, maar ongefilterd en onmiddellijk de wereld in slingert, waar je met de bijl van je eerste indruk het liefst de ander in één keer omhakt.

Kijk, gemeente, het is natuurlijk helemaal niet vreemd dat je het niet altijd kunt opbrengen om genade te tonen aan wie je beledigd heeft, of aan wie jou kleineert of je kwaad doet. We zijn geen heiligen, integendeel, we hebben soms ook iets van de Eeuwige die tegen Mozes zegt: sorry, Mozes, maar dit volk is onhandelbaar, hier kan ik niet mee verder. Maar het wordt problematisch als dat de norm wordt, als Johannes niet meer Johannes mag heten en als de Eeuwige uiteindelijk niet tegen Mozes gezegd zou hebben: *ik schenk genade aan wie ik genade wil schenken*, en wij van de weeromstuit ook niet. Als wij die ambitie van de genade zouden opgeven en genadeloosheid het laatste woord heeft, wordt onze wereld onleefbaar. En hier en daar is ze dat ook.

Ik moet denken aan dat beroemde verhaal *Les Misérables* van Victor Hugo. Het vertelt van Jean Valjean die na negentien jaar dwangarbeid vrij komt maar bij niemand onderdak vindt. Tot hij mag overnachten bij de plaatselijke bisschop. Hij wordt er royaal ontvangen, maar het tafelzilver en de kandelaars doen hem terug vallen in zijn oude gewoonte: hij steekt ze in zijn tas en vlucht. Diezelfde nacht wordt hij gearresteerd en de bisschop moet getuigen. En die doet dat, maar volstrekt onverwacht verklaart de bisschop dat het zilver een geschenk was en dat hij Jean Valjean maar één ding verwijt, nl. dat hij nog een kandelaar vergeten is mee te nemen. Valjean is gered en hij zweert 'bij de genade van God' dat hij trouw zal zijn aan het goede pad. De genade die Valjean van de bisschop ondervindt, verandert zijn bestaan voorgoed.

Iets van die bisschop kan onze tijd wel gebruiken. Iets van de ruimte, van de lichtheid, van de mildheid, van de zachtheid, de welwillendheid, clementie – we hebben er zoveel mooie woorden voor. Iets van de ontspanning, van de gein – dat woord is trouwens ook afgeleid van het Hebreeuws voor genade – mag er zijn. Iets meer mensen die niet alleen Johannes heten, of Johanna, Jan of Anneke, Hanna, Han of Hans, John, Giovanni, Jeannette, Juan, maar er ook iets van laten zien, en liefst ook als ze anders heten.

Genade is niet: het mes op de keel, met de hakken over de sloot, recht hebben op, ik heb het toch verdiend. Het is die vreemde werkelijkheid van een leven dat niet alleen maar bestaat uit een reeks causaliteiten, maar juist verrassingen kent, onverwachte wendingen, niet in het minst ten goede: mensen die opstaan na ingewikkelde tijden, terwijl niemand dat verwacht had, zij zelf nog het minst. Kinderen die na gevlucht te zijn, veerkracht ondervinden om ergens opnieuw te beginnen. Mensen die hun hele leven al hebben gehoord dat ze telkens weer tekort schieten, en die mantra zich helemaal eigen hebben gemaakt, en toch weer leren om genadig te zijn voor zichzelf. Mensen die zich vooral hebben leren afvragen hoeveel iets waard is, in geld, en toch gaan zien dat de waarde van iets of iemand al hun rekenmodellen te boven gaat.

Het is allemaal genade, zoals ook de cantate dat is. Ten eerste qua tekst. Het gaat er over de doop die ons deze genade van God schenkt. De woorden hebben iets van een Lutherse catechismus: *luister maar naar wat God onder de doop verstaat...* onderwijzen ons de bas en de tenor.

Maar in de kern gaat het over de genade:

*Mensen, geloof toch deze genade,
dat u niet in de zonden sterft*

...

*Mensenwerk en -heiligheid
gelden nooit voor God*

zingt straks de Alt, en ik heb de (wellicht) minder aansprekende zinnen er uitgelaten. Maar als je er door je ooghaars naar kijkt, lees je er misschien toch iets in van de vreemde werkelijkheid dat het ten diepste genade is, dat je er bent, dat je mag zijn wie je bent, en soms daaraan nog iets kunt bijschaven. Dat is niet je verdienste, dat is geen mensenwerk, dat is een gave. Johannes brengt die genade weer tot leven in de naam, die hij van hogerhand gekregen heeft. Hij wijst vooruit naar wie er na hem komt: de man uit Nazareth, de mens die de genade zal leven, ten dode toe en daar doorheen.

En als de tekst het niet doet, iets oproepen van genade, dan doet de muziek van Bach dat wel. Met al die ruimte, stilte, lichte wendingen, watergolven. En ik wens ons die genade toe, musici en luisteraars. En musici zijn misschien wel de eerste luisteraars, omdat ook zij eerst ontvangen en pas daarna geven, en zo deel uitmaken van een goddelijke genade waarin wij allen delen, als

wij geven en als wij ontvangen – of zoals Shakespeare zei:

*Genade wordt verleend, niet afgedwongen;
zij drupt, als zachte regen uit de hemel
op aarde neer, en brengt een dubbele zegen:
Zij zegent hem die geeft, hem die ontvangt.*

bronnen:

Joseph A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke*, New York: Doubleday 1985

Isabelle Desmidt, Francis Dewitte & Anthony Dupont, 'Augustinus – Gedreven door Genade', *Catechetische Service* 39/3 (2012)

Rob Hartmans, 'Op het online schoolplein, gedraagt iedereen zich als een wild om zich heen schoppende puber: genadeloos', essay in *Trouw* 5/12/2020

Gebeden

Trouwe God,
voor alles
wat ons stil maakt
wat kleur geeft
wat ons
doet opspringen
van blijdschap
voor alles
wat goed doet
fijn is
mooi klinkt
vertrouwen geeft
zacht is
zeggen wij u dank.

En wij bidden
dat we er dankbaar
voor kunnen blijven
en het niet zien
in termen
van verworven
rechten en plichten
eerder in woorden
van genade
en ontvankelijkheid.

Daarom bidden wij u
voor wie

niet zomaar
dankbaar kunnen zijn
omdat er in henzelf
te veel speelt
wat het licht buitensluit
voor wie intens verdrietig zijn
voor wie het werk
de ander
ja, het leven zelf
te veel
van hen vraagt
en er zwaarmoedig
van zijn geworden
en we bidden
voor wie
de dankbaarheid ver weg is
omdat de wereld
om hen heen
dat licht tegenhoudt
we denken
aan wie moeten vluchten
en bang zijn
voor wie
lijden onder het geweld
dat mensen elkaar aandoen
persoonlijk
of in een wrede oorlog
voor wie onzeker is

over de toekomst
van de planeet
of van hun (boeren)bedrijf
en hoe die twee
soms kunnen botsen.
Dat wij blijven zoeken
naar hoe het in deze wereld
anders kan
en dat we daarvoor
de woorden vinden
die U ons in de mond legt
en de daden
die daarbij passen.

Wij bidden voor...
bemoedig hen
en allen bij wie de jaren
gaan tellen
doe ons omzien
naar wie ziek is
en leven moet met verlies
van een liefste
en als wij het zelf zijn
dat wij gezien worden
door een ander
door u.

In de stilte...

*Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u
voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.*

U steunt ons werk ermee!